Mira Saloheimo
hallitussihteeri
sosiaali- ja terveysministeriö
21.4.2022

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta

Esityksen tausta

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Euroopan unionin ja Yhdistyneen kuningaskunnan välisen kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamista koskevien määräysten soveltamisesta. Lailla säädettäisiin sopimusta täydentävästä kansallisesta lainsäädännöstä, sillä osa sopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisen määräyksistä edellyttää täydentävää kansallista sääntelyä.

Yhdistynyt kuningaskunta erosi Euroopan unionista 1. helmikuuta vuonna 2020. Neuvottelut yhteistyöstä EU:n jäsenvaltioiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä sitä koskevaksi kauppa- ja yhteistyösopimukseksi saatiin päätökseen 24.12.2020. Euroopan unionin neuvosto teki 29.12.2020 päätöksen sopimuksen allekirjoittamisesta ja väliaikaisesta soveltamisesta 1.1.2021 alkaen ja sopimus on tullut lopullisesti voimaan 1.5.2021. Kyseessä on niin sanottu unionisopimus, joka on suoraan unionin toimielimiä ja jäsenvaltioita velvoittava, eikä sitä saateta erikseen kansallisesti voimaan.

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen toisen osan neljännen otsakkeen ensimmäinen osasto ja sen artiklat 488—491 koskevat sosiaaliturvan yhteensovittamista. Osaston 488 artiklassa määrätään, että jäsenvaltiot ja Yhdistynyt kuningaskunta sovittavat sosiaaliturvajärjestelmiään yhteen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyn pöytäkirjan mukaisesti. Sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehty pöytäkirja liitteineen sisältää yksityiskohtaiset määräykset sosiaaliturvan yhteensovittamisesta Yhdistyneen kuningaskunnan ja EU-maiden välillä.

Suomen kannalta pääosa sopimuksen sosiaaliturvaa koskevista määräyksistä on sovellettavissa itsenäisesti kansallisen etuuslainsäädännön kanssa. Esityksessä ehdotetulle täydentävälle sääntelylle on kuitenkin tarve erityisesti sosiaaliturvalaitosten toimivaltojen vahvistamiseksi sopimuksen toimeenpanossa sekä eräiden kansallisten menettelyjen soveltamiseksi Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä sosiaaliturvaa yhteensovitettaessa.

Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä voimassa oleva sosiaaliturvajärjestelmiä yhteensovittava sääntely perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston

asetukselle (EY) N:o 883/2004 sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukselle (EY) N:o 987/2009 sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisesta annetun asetuksen täytäntöönpanomenettelystä (jäljempänä EU:n sosiaaliturvan koordinaatioasetukset).

Kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvan yhteensovittamisesta tehdyssä pöytäkirjassa on yksityiskohtaiset määräykset sosiaaliturvan yhteensovittamisesta EU-jäsenvaltioiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä. Kyseessä on EU:n sosiaaliturvan koordinaatioasetusten periaatteille ja säännöksille rakentuvasta ratkaisusta, jonka mukaisesti EU-jäsenvaltioiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeuksia turvataan. EU-sääntelyssä ja sopimuksen määräyksissä on myös eräitä poikkeuksia. Esimerkiksi EU-sääntelystä poiketen perhe-etuudet eivät kuulu kauppa- ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvamääräysten soveltamisalaan, eikä sopimus sisällä työttömyysetuuksia koskevia määräyksiä työnhakumatkoja varten maiden välillä.

EU:n sosiaaliturvan koordinaatioasetusten tueksi on säädetty kansallisesti eräistä toimivaltakysymyksistä sekä kansallisista menettelyistä asetusten toimeenpanossa. Lisäksi etuuslainsäädännössä on useita informatiivisia säännöksiä, jotka selkeyttävät asetusten toimeenpanoa etuuslainsäädännön kanssa. Keskeisiä lakeja asiassa ovat muun muassa laki asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa (16/2019) ja laki sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista koskevan Euroopan unionin lainsäädännön soveltamisesta (352/2010). Suoria viittauksia EU:n sosiaaliturvan koordinaatioasetuksiin on 20 kansallisessa laissa.

Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan, että edellä mainittua kansallista sääntelyä, joka on säädetty EU:n sosiaaliturvan koordinaatioasetusten toimeenpanon tueksi, sovellettaisiin soveltuvin osin kauppa ja yhteistyösopimuksen sosiaaliturvaa koskevien määräysten toimeenpanossa.

Ehdotetulla lailla vahvistettaisiin rajat ylittävissä tilanteissa sosiaaliturvan toimeenpanon yhdenmukaisuutta yleisesti sekä sosiaaliturvan koordinaation jatkuvuutta Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan välillä. Laki turvaisi yksilöiden sosiaaliturvaoikeuksien toteutumista.